

“Kansarmoede kan de hoofdbezigheid van een heel gezin zijn. Dat heb ik echt ervaren”

(Lore, 21 jaar, studente lerarenopleiding)

Katelijne BÉATSE

Lore had op stage gehoord dat sommige kleuters slecht gekleed naar school kwamen of nooit een koek of stukje fruit bijhadden. Ze had daar verder niet bij stilgestaan, tot ze in het kader van haar studie wekelijks op bezoek ging bij een kansarm gezin. Plots werden de theoretische lessen uit de opleiding een levensecht deeltje van haar eigen wereld. Lore is 21 jaar, in België geboren en woont in Oostakker. Ze volgt een bacheloropleiding kleuteronderwijs en is één van de 700 studenten die de voorbije tien jaar bij Kompanjon vzw studie- en opvoedingsondersteuning aan huis boden aan kansarme gezinnen in Gent.

Kompanjon vzw biedt kansen

Kompanjon wil kansarme kinderen kansrijker maken via studie- en opvoedingsondersteuning aan huis. Studenten uit het hoger onderwijs bieden de concrete en professionele ondersteuning voor deze gezinnen. Ze doen dit in het kader van een stage of een keuzevak “maatschappelijk engagement” of Community Service Learning zoals omschreven door de VLHORA. De studenten volgen meestal de lerarenopleiding of een opleiding in de zorg of hulpverlening.



Foto: Robert Pieters

Steeds meer hogeronderwijsinstellingen en organisaties in Vlaanderen werken een soortgelijke ervaringsmethodiek uit voor hun studenten. Door wekelijkse bezoeken aan huis komen de studenten terecht in een voor hen vaak nieuwe context met etnisch-culturele verschillen, meertaligheid, slechte behuizing, de dagelijkse strijd met armoede.... Maar ze leren ook de veerkracht binnen gezinnen zien en de zoektocht naar oplossingen kennen. Studenten starten vaak met een mengeling van nieuwsgierigheid en engagement. Soms ook met onzekerheid, weerstand en vooroordelen. Dit was ook het geval bij Lore in het begin van haar stageperiode.

Lore werd door de coach van Kompanjon geïnformeerd over het gezin waarbij ze zou terechtkomen. De ouders zijn van Bulgaarse afkomst en kennen weinig Nederlands. De kinderen hebben het moeilijk op school en er is sprake van pesten en vechten op school. Het jongste kind zou regelmatig ziek zijn en ‘makkelijk’ thuisblijven. Na de briefing gaat Lore met een hoofd vol vragen naar huis. Eénmaal thuis vertelt ze haar verhaal. Haar ouders begrijpen haar en wakkeren haar onzekerheid verder aan. “Wat moet een jong meisje trouwens alleen aan Dampoort? Moet ze echt naar die wijk? De donkere maanden moeten nog komen.” Twee dagen later maakt Lore een afspraak met haar



Foto: Robert Pieters

coach. Ze ziet het niet zitten. De paniek heeft haar vast.... De coach luistert en stelt gerust. Uiteindelijk stemt Lore in. Ze maken een afspraak en gaan enkele dagen later samen voor het eerst naar het gezin.

Het verhaal van Lore is voor veel studenten herkenbaar. Meewerken in een organisatie zoals Kompanjon is voor hen niet vanzelfsprekend, omdat de situatie van de gezinnen zo anders en nieuw voor hen is. De coaches bieden alle studenten professionele en tegelijkertijd warme en laagdrempelige ondersteuning. De dynamiek tussen studenten en gezinnen wordt tijdens het traject nauwgezet opgevolgd via vorming en individuele coaching. De coach komt ook regelmatig aan huis bij het gezin zodat de informatie en de eventuele hulp optimaal op elkaar wordt afgestemd. De studenten stellen zich als toekomstige leerkracht of hulpverlener door deze ervaring vaker solidair en met meer begrip op ten aanzien van kinderen en hun ouders in kansarmoede. Het “armoedevaardig” worden van studenten is een cruciale doelstelling voor zowel de organisatie als de Hogeronderwijsinstellingen en wordt ook door de minister van Onderwijs ondersteund.

Het appartement heeft een rare ingang, er zijn veel bellen.... Binnen is het heel warm en er wachten drie kinderen die Lore nieuwsgierig aankijken. De tv speelt op de achtergrond en staat op een Turkse zender. De moeder is hartelijk en vertelt aan de studente dat ze welkom is. Ze schenkt limonade in en scheurt het ene pakje koekjes na het andere open. Lore weet niet goed waar te beginnen. Haar coach lijkt zich op haar gemak te voelen. Ze drinkt koffie en maakt grapjes met de kinderen. De boekentassen gaan open. Een agenda, werkblaadjes en een doosje met letters komen tevoorschijn. Lore heeft een kennismakingsspelletje mee en na een tijdje is iedereen bezig. Er wordt gepraat en gelachen. Iedereen ontspant, de coach is tevreden en verdwijnt stilletjes. Moeder zegt nog tien keer “Bedankt!”

Studenten ondersteunen wekelijks één gezin gedurende een semester. Naast het huiswerk wordt ook tijd gemaakt voor spel- en leesplezier, welbevinden, vrije tijd.... De band met de ouder(s) wordt

hechter: studenten beantwoorden hulpvragen, gaan op zoek naar informatie op het internet of bij instanties. Eventueel ondersteunen zij ouders bij een oudercontact op school of vergezellen zij het gezin naar de spelotheek in de buurt. De studenten krijgen gedurende het traject tien uur vorming en intervisie door één van de coaches. Theoretische kaders uit de opleiding worden gekoppeld aan de concrete ervaringen van studenten. Zo wordt er gesproken over kansarmoede, ouderbetrokkenheid, interculturele communicatie, digitale ongelijkheid.... De studenten zijn afkomstig uit verschillende opleidingen en dat geeft deze intervisiemomenten een interdisciplinair karakter. Toekomstige leraren leren van toekomstige welzijnswerkers en omgekeerd. In

de voorbije tien jaar ondersteunde Kompanjon meer dan zeventien honderd gezinnen in Gent. Sinds een jaar is de organisatie ook actief in Antwerpen.

Welk verschil maakt Kompanjon vzw voor studenten en gezinnen? Een evaluatiestudie

Kompanjon wil samen met de opleidingen, toekomstige leerkrachten en welzijnswerkers voorbereiden op de diversiteit en complexiteit van armoede in de klas en de samenleving. Dit klinkt allemaal mooi op papier, maar in welke mate draagt deze methodiek daadwerkelijk bij in het verwerven en versterken van kennis, vaardigheden en attitudes (competenties) van studenten voor het herkennen van en de omgang met kansarmoede?

In 2017 onderzocht Charlotte Moerkerke in welke mate deze doelstelling wordt bereikt. Bij 46 studenten die tijdens het eerste semester van het academiejaar gezinnen ondersteunden, werden aan de hand van een pre- en postmeting verschillende vaardigheden en attitudes gemeten, alsook de kennis die zij hadden over het armoedethema. Er werd in de vragenlijst steeds onderscheid gemaakt tussen enerzijds het detecteren van kansarmoede en anderzijds het omgaan met kinderen en gezinnen in armoede.

Kennis over kansarmoede wordt gemeten aan de hand van stellingen. Bijvoorbeeld: de verwachtingen van een leraar hebben een invloed op de leerprestaties van jongeren.

De kennis en inzichten van de studenten over armoede werden gemeten aan de hand van stellingen, waarbij ze konden aangeven in welke mate ze hierover kennis hadden (van geen kennis tot kennis op expertniveau). De vaardigheden van studenten inzake armoedetectie en omgaan met armoede, werden getoetst via enkele casussen en stellingen, waarbij de studenten daarop een reactie moesten geven, rekening houdende met de visie op empowerment van Kompanjon. Bij het meten van attitudes werd gevraagd naar de risico-

en/of beschermende factoren van het gezin waarin ze werkten. De organisatie wil dat studenten met een genuanceerde attitude kijken naar hun gezinnen en de sterktes van hun gezin kunnen benoemen, eerder dan te vertrekken vanuit de risicofactoren. De premeting werd afgenomen bij aanvang van de stage, dus na het introductiemoment en na de eerste kennismaking in het gezin. Vlak voor het einde van de stageperiode vulden de studenten de postmeting in.

Meten hoe vaardig studenten zijn in hun omgang met kansarmoede gebeurde aan de hand van een casusbespreking. Er werd van de studenten verwacht dat ze hierover reflecteren en in discussie durven treden, zodat ze bewust worden van hun visie op kansarmoede en hun handelen tijdens bepaalde situaties.

Een voorbeeld: verjaardagen worden op de school van Elirjana niet langer gevierd met individuele traktaties voor de klasgenoten. De school vraagt dat elke jarige een boek koopt voor de klasbibliotheek. Vooraan in het boek komt dan een sticker met de boodschap: "Dit boek werd aan de school gegeven door ... (naam) ter gelegenheid van zijn/haar ... ste/de verjaardag." Het oudercomité geeft voor de verjaardag een tegemoetkoming van 5 euro aan de ouders van de jarige, zodat kansarme ouders de schooltraditie kunnen volgen. Wanneer Ipek jarig is, heeft ze een boek bij voor de klasbibliotheek. Trots toont ze het aan haar klasgenoten. Michael roept luid: "Die boeken lagen vorige week op de markt, die kosten maar 3 euro!". Meteen wordt Ipek knalrood. Ipek komt thuis met deze situatie. (Diversiteitsactie, 2017).

Binnen het vormingsaanbod van Kompanjon worden studenten geconfronteerd met soortgelijke casussen. Vaak worden de voorbeelden ook aangebracht door de studenten zelf. Er wordt ingegaan op de objectieve maar ook sociaal-emotionele betekenis van deze realiteiten voor kinderen en ouders. Ook het perspectief van de school, de leerkracht of de hulpverleners wordt belicht. Eenvoudige antwoorden en oplossingen zijn er vaak niet. Maar de confrontatie en de reflectie dagen de studenten uit tot genuanceerd denken en empathisch handelen.

Kompanjon vzw slaagt in haar opzet

De algemene resultaten van dit onderzoek laten zien dat Kompanjon doet wat het belooft: toekomstige professionals beschikken na hun praktijkopdracht over beter ontwikkelde competenties voor het herkennen van en omgaan met kansarmoede. 77% van de studenten gaf aan dat men met een andere bril kijkt naar kinderen in kansarmoede. Er wordt door 88,6% van de studenten verklaard dat ze de verworven inzichten, kennis, vaardigheden en attitudes zullen blijven onthouden, meenemen en hanteren in hun professionele leven. Hieruit kunnen we concluderen dat de studenten armoedevaardiger zijn en hierdoor beter voorbereid worden op de latere beroepspraktijk.

77% van de studenten gaf in het onderzoek aan dat ze met een andere bril kijken naar kinderen in kansarmoede.

Armoede is méér dan een financieel tekort hebben

Na de stageperiode toonden de studenten in de bevraging méér kennis over enerzijds het detecteren van kansarmoede en ander-

zijds hoe ze hiermee kunnen omgaan. Een mooi voorbeeld is dat studenten veel meer kenmerken van kansarmoede benoemen. Ze halen het beschikbaar maandinkomen (het financiële aspect van kansarmoede) niet langer aan als enige indicator. In de postmeting hebben ze duidelijk meer aandacht voor andere niet-financiële indicatoren zoals huisvesting, opleidingsniveau van de ouder(s).... Dit breder kijken dan het financiële is een essentieel basisinzicht, zodat toekomstige professionals in verschillende sectoren hun rol kunnen zien in het adequaat omgaan met armoede.

"De visie op schuld is anders dan ik dacht. Hoewel ik het op school anders leerde, moet ik toegeven dat ik vaak de schuld bij de mensen zelf legde. Ze moeten maar niet zot doen met hun geld, dacht ik vaak.... Ik zag wel dat het een vicieuze cirkel was, maar ik begreep niet waarom het zo moeilijk was om er uit te komen."

Welk gezin is kansarm?

Er was ook een positieve verschuiving te zien in het opsporen van armoede. Er werden drie hypothetische gezinnen geschetst waarbij aan de studenten werd gevraagd om, rekening houdende met de kenmerken van de kansarmoede-indicatoren (Kind & Gezin), het kansarme gezin te selecteren en hun keuze te verantwoorden. In de postmeting was er een stijging te zien van het aantal studenten dat het kansarme gezin eruit kon halen. Hierbij waren ze in staat om meerdere indicatoren te benoemen en hun keuze te verantwoorden.

"Het was de eerste keer dat ik een gezin in kansarmoede ging coachen, daarom zie ik mezelf zeker niet als expert. Ik denk wel dat ik al een aantal signalen kan herkennen en dat ik hierop kan verder bouwen. Ik heb er als het ware eens van kunnen proeven en ik kan hierdoor een aantal kenmerken detecteren."

In de beroepspraktijk is dat een uiterst zinvolle vaardigheid, die ook spoort met wat het werkveld vandaag verwacht. Een leerkracht die een kwetsbare context aan de hand van verschillende indicatoren kan herkennen, kan gericht tegemoetkomen aan hogere zorgnoden en zo mee gelijke kansen creëren.

Met welke houding kijken studenten naar een gezin in kansarmoede?

Na de stageperiode haalden studenten in het algemeen nog steeds meer risicofactoren aan dan beschermende factoren, als ze het gezin beschrijven. Dit is echter begrijpelijk aangezien studenten hier vaak nog niet vertrouwd mee waren en deze zaken als eerste in het oog springen. Er is echter een stijging te zien van het aantal beschermende factoren dat men detecteert: studenten ontwikkelen meer oog voor de sterktes in het gezin.

Voorbeelden van risicofactoren die studenten aanhalen met betrekking tot het gezin: vermoeidheid, werkonbekwaamheid, weinig leefruimte voor de kinderen, taalbarrière, laag opleidingsniveau ouder, scheiding, stress, kenniskloof naar culturele activiteiten en vrije tijd, ouder afwezig door lange werkdag, psychische kwetsbaarheid, laag stimulatie niveau kinderen, laag inkomen, racisme, pestgedrag...

Week na week voelt Lore zich beter in het gezin. Ze vindt een manier om afwisselend te werken en te spelen. Ze zoekt passende opdrachten. Ze gaat met de moeder en de kinderen naar de bibliotheek. Van haar coach krijgt ze tips en complimenten. Ze vindt deze opdracht eigenlijk wel leuk! Twee maand later op een familiefeest vertelt ze een oudere neef enthousiast over haar ervaringen en "haar gezin". Hij haalt onmiddellijk uit: "Bulgaren? Werken die wel? Is het echt zo moeilijk om Nederlands te leren? En hun kinderen, zijn dat geen vogels voor de kat? En die Dampoort, onverantwoord!" Lore gaat in de verdediging. Zoveel onwetendheid en zoveel platte argumenten slaan haar uit haar lood.

Voorbeelden van beschermende factoren die studenten aanhalen met betrekking tot het gezin: goede huisvesting, zorg binnen het gezin voor elkaar, leergierige kinderen, goede opvolging agenda en rapport, betrokkenheid van de ouders, steun van hulpverleners, aanwezigheid van helpende burens, vangnet door de familie...

Tijdens een evaluatiegesprek met de coach en haar docent getuigt Lore over haar proces, hoe ze hieraan begonnen is en over hoe haar omgeving gereageerd heeft. Ze schaamt zich een beetje. Ze is dankbaar voor de kans die ze gekregen heeft van haar opleiding en van Kompanjon. Ze denkt met veel warmte terug aan Maria en Angelo, aan kleine Yurat, de luidruchtige kanarie en de vele zoetigheden. Ze hoopt met heel haar hart op een mooie toekomst voor de kinderen en de ouders en zegt: "Je merkt bij alles wat er moet gebeuren dat er meteen gedacht wordt aan hoeveel het kost. Het is niet altijd zichtbaar dat het niet makkelijk is om bepaalde dingen te betalen. De vader is zelden thuis en werkt heel hard om de kinderen min of meer dezelfde kansen te kunnen geven als andere kinderen, zoals deelname aan sportklassen."

Conclusie

Het verhaal van Lore toont de groei in haar competenties en de verandering in haar visie over kansarmoede. Uit het onderzoek is een verschuiving op vlak van kennis, vaardigheden en attitudes over kansarmoede merkbaar van de studenten die stage liepen bij Kompanjon vzw. Ze herkennen sneller signalen van kansarmoede en merken meer nuances op. De studenten blijken beter te kunnen omgaan met kansarmoede. Uit dit onderzoek bleek dat het zeer nuttig kan zijn voor hulpverleners en leerkrachten in spe om een meer genuanceerd beeld te krijgen van wat kansarmoede kan inhouden en in welke mate dit allemaal een rol kan spelen in het leven van gezinnen. Of zoals Lore opmerkt: "Kansarmoede kan de hoofdbezigheid van een heel gezin zijn."



Katelijne BÉATSE

Kompanjon vzw
Nieuwebosstraat 3, 9000 Gent
info@kompanjon.be
www.kompanjon.be

LITERATUURLIJST

- <http://www.diversiteitinactie.be/oefeningen/sociaal-cultureel-bewustzijn/omgaan-met-kansarmoede-de->
Besluit van de Vlaamse Regering betreffende het beroepsprofiel van de leraar
<https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13942>
MOERKERKE, C. (2017) Speelt Kompanjon vzw een rol in de kennis, vaardigheden en attitudes (competenties) van studenten in opleiding voor de detectie van en omgang met kansarmoede? UGENT, niet uitgegeven publicatie.
VLHORA, (2015) Platformtekst "Community Service Learning" of "leren door maatschappelijk engagement", Vlaams minister van Onderwijs en Vlaamse Hogeschoolenraad.